

CEANGĂII DESPRE EI ÎNȘIȘI

Prof. dr. MIHAI MERFFEA

Tema *Originea, istoria ceangăilor și catolicismul din Moldova* a constituit o preocupare de seamă a unor cercetători unguri, maghiari, germani, polonezi, italieni și, nu în ultimul rând, a unor prestigioși oameni de știință români¹. Unii au comunicat date istorice, lingvistice, etnografice și etnologice care merită a fi luate în seamă, alții au reușit să tipărească lucrări ce nu au nimic comun cu seriozitatea, probitatea și preocuparea pentru a prezenta adevărul istoric pe baza studiului documentelor de arhivă din țară și străinătate. Este regretabil faptul că pretinși istorici ai temei s-au pus și se pun în slujba politicianismului și șovinismului, străduindu-se să demonstreze că populația catolică din Moldova este numai de origine ungurească (maghiară), secuiască, cumană, ignorându-se total elementul principal autohton românesc².

Politica falsului continuă: Kós Károly realizează o schiță monografică a ceangăilor din Moldova, *Csángo ne prajivázlat*, București, 1976; Horvath Antal în *Strămoșii catolicilor din Moldova*, Press S. A. Sf. Gheorghe, 1994, prezintă cititorului multe fapte fără acoperire, pline de prejudecăți și improvizații. La acestea se adaugă propaganda UDMR-istă de a racola ca maghiari și pe catolicii din Moldova.

Pornind de la această stare, în planul de cercetare științifică, al specializării Sociologie-Psihologie a Universității „Spiru Haret”, Filiala Bacău, a fost cuprinsă tema: *Ceangăii din Moldova despre ei înșiși*.

Investigația de teren a fost programată în două etape succesive în perioada de practică a studenților: 1994 și 1995: Ambele etape au fost parcurse. Au fost cuprinse în eșantion 21 localități din zona Bacău-Roman-Neamț cu populație de religie catolică; sate și orașe în care locuitorii vorbesc numai limba română (Barați, Mărgineni, Hemeiuși, Traian, Buhoci, Talpa, Sărata, Lespezi – Bacău; Nisiporești, Sagna, Satul Nou-Băra, Gherăiești, din județul Neamț, Mircești județul Iași), orașele Onești și Moinești – Bacău; sate în care se vorbește limba română și limba ceangăiască (Săbăoani și Pildești – Roman; Faraoani și Ghimeș-Făget – Bacău). Volumul eșantionului calculat a inclus 525 de persoane, acesta fiind reprezentativ pentru cele două etape ale cercetării. Marja de eroare luată în calcul a fost $\pm 3,5\%$. Prin investigația

¹ Ștefan Pascu, *Voievodul Transilvaniei*, Cluj, 1971. *Istoria militară a poporului român*, București, 1984; Iosif P. M. Pal, *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii lor de veacuri*; Săbăoani, 1942; V. A. Urechia, *Cedex Bandinus*, București, 1895; I. Frolo, *Românism și catolicism*, București, 1931; M. Costăchescu, *Documente Moldovenești de la Ștefan cel Mare*; Iași, 1933; Dumitru Mărtinaș, *Originea catolicilor din Moldova*, București, 1976.

² G. Haner, Michael Bombardus, Martin Schweizel, Iosif Fecheta, Iosif Benkő, Jerma Iános, Boros Fortunat, Bitay Arpod, Gyorgy Endre, Iosif Kemeny, Láyos Pastor, W. Schmidt și alții.

psihosociologică efectuată s-a urmărit identificarea unor elemente prin care să contribuim la întregirea adevărului despre originea românească a catolicilor - ceangăi din Moldova. S-a presupus că majoritatea absolută se vor considera români de proveniență transilvăneană; între ceangăi și maghiari există unele contradicții generate de subaprecierea celor dintâi, din partea celor din urmă, cu toate acestea, în scopuri propagandistice îi vor revendica. La stabilirea eșantionului s-a avut în vedere structurarea corespunzătoare stării reale în funcție de variabilele: sex, vârstă, profesie, instruire școlară ș.a. În funcție de sex: 51,2% sunt femei și 48,8% bărbați; după vârstă: până la 24 ani 15%, între 25-34 ani 20%, între 35-54 ani 46%, între 55-59 ani 11%, peste 60 ani 8%; după profesie: agricultori 56%, muncitori 30%, funcționari 7%, intelectuali, profesie nedeclarată 1%. Instrumentul de bază l-a constituit un chestionar incluzând itemii ce vizează conținutul temei. Studenții au fost îndrumați să consulte monografiile ale comunelor, să organizeze convorbiri cu oficialități locale pentru a recolta date privind istoria, etnografia și geografia, folclorul, obiceiurile, tradițiile și limba vorbită din localitățile studiate.

Datele de arhivă adunate, dar mai ales cele sociologice, le vom folosi pentru a reliefa conținutul științific a ceea ce ne-am propus. Prin urmare, concluziile formulate se vor baza, îndeosebi, pe date noi, ale timpului, ce cred subiecții despre ei înșiși.

1. DENUMIREA DE CEANGĂU

Istoricii unguri (Teleki Domokos, Lozoncz, Horger, Munkácsi Bernart ș.a.)³ s-au trudit, în zadar, să explice cuvântul *ceangău*. Dr. Veres Endre presupune că numele de *ceangău* s-ar trage dintr-o versiune asiatică. Etnologi, istorici și filologi scriu despre ceangăi că sunt secuii așezați pe Trotuș, Siret și Valea Bistriței până la Nord de Roman. Această formulare cuprinde două neadevăruri: 1. catolicii din Moldova, inclusiv ceangăii, nu sunt secuii, ci români secuizați; 2. aria geografică de răspândire este mult mai mare cuprinzând și localități din dealurile subcarpatice (Bărgăoani și Talpa - Neamț) și până în zona Baia - Fălticeni, precum și din colinele Podișului Moldo-Basarabean (Dagăța - Roman, Butea și Miclăușeni - Iași). Mulți ceangăi locuiesc în sate din Valea Tazlăului.

Din cercetările efectuate, denominația de ceangău are două înțelesuri: 1. *csángó* vine de la verbul *scángani* din limba maghiară, care în limba română se traduce prin a se corci; *csángó* înseamnă și grai corcit ceangăesc⁴. Concluziile noastre și după a doua etapă a cercetării, analizate cu mijloace psihosociologice specifice și expuse sintactic cu argumente istorice, etnografice, lingvistice, etnologice, antropologice ș.a., dovedesc că „ceangăii” sunt, în cea mai mare parte, români transilvăneni care, de-a lungul conviețuirii de sute de ani cu secuii, au preluat cuvinte din limba acestora, au fost siliți să se catolicizeze, păstrându-și limba maternă, portul, tradițiile și obiceiurile strămoșești; 2. „ceangău” înseamnă om venit din altă parte, migrant (nomad) venetic,

³ Iosif P. Pal, *Originea catolicilor din Moldova*, Edit. Seratice, Săbăoani - Roman, 1942.

⁴ István Szatan, *Maghiar-romano*, Edit. Kriterion, 1980, p. 427 și *Pevai nyelv-Lexicon*, Budapest, 1912.

băjenar ce și-a părăsit casa, satul, orașul, țara, pentru găsirea unor condiții mai bune de viață sau datorită persecuțiilor religioase sau politice.

Denominația de „ceangău” este considerată ca o poreclă și cei mai mulți dintre ceangăi o resping, întrucât le-ar fi fost atribuită cu sens peiorativ. Populația mediului în care trăiesc (moldovenii și muntenii) le spun unguri pentru că sunt de religie catolică; uneori, și mai dur, „bozgori” ce înseamnă: străini, fără patrie, venetic, lenes, neglijent, prost, hot; „lobonți”, luptători pentru cauza habsburgilor.

Termenul, de fapt, exprimă o delimitare a maghiarilor față de ceangăi; ceangăii între ei nu-și spun ceangăi! Datele recoltate pe calea cercetării psihosociologice evidențiază că denumirea de ceangău înseamnă un om al minciunii, fără importanță. Subiectul C. H. din Ghimeș-Făget ne-a relatat un caz prin care maghiarii au o atitudine de dispreț față de ceangăi: ... dacă pe șoseaua Ghimeș-M. Ciuc s-a răsturnat un autobuz și se comunică: „au murit doi ceangăi”, oficialitățile maghiare apreciază că nu-i o mare pierdere! O situație similară mi-a relatat studenta E. M. tot din Ghimeș-Făget. Deci între maghiari și ceangăi există contradicții ce țin de niște prejudecăți de superioritate de neam. Cu toate acestea, autori și politicieni îi revendică în interes propagandistic ca fiind maghiari. Răspunsurile la întrebarea: „Ce știți dvs. că sunteți?”: 91% dintre subiecți știu că sunt români, 6,3% ceangăi și 2,7% maghiari. Chiar și în sate cum ar fi Luizi-Călugăra (Bacău) care a luat naștere din români secuizați, unguri și sași unde se vorbește și limba ceangăiască: 92,1% știu că sunt români, 3,3% ceangăi și 4,6% unguri. Procente asemănătoare s-au înregistrat și pentru alte localități ca: Faraoani, Cleja (Bacău), Săbăoani, Pildești (Roman) unde se vorbește și limba ceangăiască. În comuna Ghimeș-Făget (satele Ghimeș-Tărhăuș, Bolovăniș) de la limita Sud-Vest a județului Bacău: 43,11% sunt români, 56,17% maghiari, 0,28% ceangăi și 0,44% romi/țigani.

După originea etnică și limba vorbită, catolicii din localitățile studiate se pot grupa în: 1. *români-ceangăi*, o populație de origine română din Transilvania; 2. *români-ceangăi transilvăneni secuizați* (vorbesc limba română și limba ceangăiască); 3. *ceangăi-maghiari* (unguri) care se înregistrează ca maghiari, vorbesc și românește; 4. *români de neam și cu limba maternă maghiară*⁵; 5. *români-ceangăi*, care vorbesc românește și sunt de religie ortodoxă.

Prin urmare, denumirea de ceangău este dată unei populații de limbă română, ceangăiască și maghiară, de religie catolică, greco-catolică, ortodoxă, protestantă și neoprotetantă, imigrantă din Transilvania în unele localități din Moldova.

II. DOVEZI ISTORICE

Prezența românilor transilvăneni catolici, ortodocși, a sașilor și secuilor este legată de mai multe migrații.

Documente de arhivă și cercetări arheologice⁶ confirmă un teritoriu la Sud-Est de Carpați, care a fost locuit dintotdeauna de români, care erau organizați din punct

⁵ Iosif P. Pall, *Op.cit.*, p. 93.

⁶ Ion Mîtreă, *Regiunea Centrală a Moldovei dintre Carpați și Siret în sec. VI-IX*, Bacău, 1980, p. 129-136.

de vedere economic, politic, social, cultural și religios. Prima migrație a avut loc în secolul al XVIII-lea când regatul ungar s-a extins peste Carpați, unde a întâlnit rezistența localnicilor. Papa Grigore al IX-lea scria în anul 1234 regelui Bela al IV-lea al Ungariei despre neacceptarea cu ușurință de către localnici a catolicismului și că locuitori din Transilvania trec Carpații făcându-se un popor cu Valahii". Aceasta înseamnă că în epoca respectivă, în Moldova și în Muntenia existau români catolici cărora li s-au adăugat migrații transilvăneni⁷.

Inviaza mongolilor din 1241 a avut consecințe tragice asupra întregii Europe răsăritene. Acțiunile comune ale românilor (olaci) și secuilor (siculi) au barat calea năvălitorilor spre Transilvania. În scurt timp, după trecerea hoardelor, viața a intrat în normal. Catolicismul ca religie cucerește teren și ca urmare a eforturilor unor personalități bisericești ale căror interese coincideu cu interesele politice și militare ale regatului maghir, de cotoire a teritoriilor de la Sud și Răsărit de Carpați. Însuși Bogdan, întemeietorul statului independent, cât și urmașii săi: Latcu, Petru Mușat și Alexandru Cel Bun, au creat condiții favorabile activității misionarilor catolici⁸.

Bogdan Dragoș în Moldova a fost însoțit de români maramureșeni. Descălicatul din Maramureș – scrie istoricul Gheorghe I. Brătianu – ca întemeiere a Statului, e în afara discuției, fiind întărit de izvoarele contemporane. Populația întemeietoare de stat în Țara Românească și Moldova a fost de aici⁹. Aceștia și-au așezat în jurul unor sate catolice câte 8-12 familii sau au pus bazele de noi sate: Adjudeni (30 familii), Răchiteni (28 familii), Butea (21 familii), Tămășeni pe Siret (16 familii) – zona Roman.

La sfârșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea are loc o a doua migrație de români și secui care și-au părăsit locurile natale din cauza persecuțiilor și asupririlor de tot felul la care erau supuși. Din rândurile emigranților au fost recrutați luptători în armatele domnești ale lui Ștefan cel Mare, Petru Rareș și Ion Vodă care au apărat Moldova împotriva războaielor și invaziilor turco-tătare; aceștia proveneau din localități de pe Valea Troțușului, Siretului, Bistriței și Moldovei. Una din acestea, cu o poziție geografică bună și la intersecția unor drumuri comerciale din Transilvania prin Brețcu și Oituz, a luat numele apei pe care s-a ridicat – Troțuș. În apropiere se găseau și importante resurse de sare și lemn. Localitatea Troțuș devine centru urban important – Tg. Troțuș¹⁰. Spre Moldova veneau negustori ardeleni și îndeosebi brașoveni, care-și vindeau mărfurile lor. Istoricul Gheorghe I. Brătianu scrie că: „... odată cu românii din Ardeal și Maramureș, unguri și secui au coborât prin pasul Oituz și Valea Troțușului în ținuturile Bacăului, fie că ceangăii de astăzi sunt coborâtori din ei, sau alcătuiesc urmele unor populații ... trecute la legea creștină”¹¹.

După formarea Statului Austro-Ungar, Maria Tereza întărește paza la granițele de Est ale imperiului cu românii aduși din Banat, din zona Hunedoarei, și

⁷ Dr. Dumitru Zaharia, *Unele date privind catolicii din Moldova. Comunicare ținută la Simpozionul „Ceangăii despre ei înșiși”*, Bacău, martie 1995.

⁸ Dr. D. Zaharia, *Ibidem*.

⁹ Gheorghe I. Brătianu, *Tradiția istorică despre întemeierea Statelor românești*, București, Edit. Eminescu, 1980, p. 91-92.

¹⁰ C. C. Giurescu, *Târguri sau orașe și cetăți moldovenesci*, București, 1967.

¹¹ Gheorghe I. Brătianu, *Op. cit.*, p. 142.

Secui. Aceștia din urmă au încercat să-i asimileze pe români, folosindu-se de metodele ungarilor de asimilare a lor. Mai întâi i-au supus catolicizării, apoi maghiarizării limbii și, în parte, au reușit. În acest sens, Mihai Ungheanu spunea că maghiarizarea românilor transilvăneni este legată și de istoria județelor secuiești care este, totodată, „... o istorie a desnaționalizării românilor”¹². Dar nemulțumirile românilor față de persecuțiile și asupririle sociale și naționale din partea autorităților imperiale și nobilimii maghiare au făcut ca un număr însemnat de români și secui să treacă din Transilvania în Moldova. La acestea se adaugă foametea cumplită și înrolarea cu forța în armată și a tinerilor sub 18 ani. Ca urmare, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, are loc *cea de a treia migrație și cea mai mare. Cu această ocazie, au luat naștere în Moldova un număr însemnat de localități săsești cu locuitori de religie catolică, de o parte și de alta a Siretului de mijloc și terasa Moldovei: Nisiporești (Zapodia), Barticești, Hălăucești, Gherăiești, Butea, Sagna, Satul Nou (Bâra), Tămășeni ș.a. Cei mai mulți migranți erau urmași ai lui Horia, Cloșca și Crișan. Unii dintre aceștia s-au oprit în localitățile Bârgăoani, Talpa, Ruginoasa-Dulcești, zona Neamțului.*

În anul 1745 se stabileau la Ghiroaiești (Gheroiești) – Roman, 14 familii de transilvăneni de religie catolică și vorbitori de limbă română.

Datele de arhivă și lucrări publicate, ne-au dat posibilitatea să identificăm și români ajunși în Moldova, expulzați din patria lor. În 1711-1712, Consiliul Județean Turda hotărăște izgonirea românilor sub acuzația de turbulenți, tâlhari și leneși. Tot în aceeași perioadă, din orașul Bistrița și din satele învecinate, prin acte barbare, românilor li s-au ars casele, li s-a distrus biserica și cimitirul și au fost siliți să părăsească zona în termen de 15 zile. Familiile acestora au fost bine primite de frații moldoveni. Aceeași soartă au avut-o și familii din unele localități din județele Brașov și Sibiu care au coborât în Muntenia: Buzău, Poiana Sărată, Dâmbovița¹³. În chestionarul folosit a fost introdusă și întrebarea: „*Bunicii, părinții, rudele apropiate ce v-au spus că sunteți?*” Statistica răspunsurilor este: român 93%, ceangău 7%. Convorbirile *ad-hoc* cu grupuri de subiecți ne-au dat posibilitatea să aflăm că moșii și strămoșii lor le-au povestit că au venit din Transilvania, din zona Tg. Secuiesc, din Ciuc și chiar mai departe, și din Valea Cernei.

La sfârșitul acestei scurte analize, putem afirma fără rezerve, că istoria ceangăilor din Moldova este strâns legată de relațiile dintre români pe de o parte și dintre români, secui și maghiari (unguri) pe de altă parte.

III. ARGUMENTE FILOLOGICE ȘI LINGVISTICE

Argumente ale limbii române a ceangăilor sunt – pe larg – prezentate în *Atlasul Lingvistic Român din Transilvania*, în volumele de *texte dialectice și glosare românești, din Centrul și Estul Transilvaniei și Harghita, Mureș, Covasna, Sălaj, Maramureș și Apuseni, în cartea prof. Dumitru Mărtinaș, a preotului Iosif P. Pall, în lucrarea Jocul*

¹² M. Ungheanu, *Originea românească a ceangăilor. Argumentele limbii române în jocul periculos al falsificării istoriei*. București. Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 358.

¹³ Datele au fost adunate din monografiile unor comune din zona investigată și Ion Podea, *Monografia Județului Brașov*. Institutul de Arte Grafice „Astra”, Brașov, 1938.

periculos al falsificării istoriei, dezbaterile organizate de revista „Ateneu” din Bacău, numerele 5, 6, 7, 8, 9, 11 și 12 din 1986. Savantul Dimitrie Gusti a scris că limba, cu puține excepții, coincide cu ființa popoarelor ca o manifestare a vieții sociale¹⁴.

Limba vorbită de unii ceangăi este distinctă de limba maghiară, o corcitură de cuvinte românești, secuiești și cumane, născută pe meleagurile Harghitei, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, cu care au venit românii secuizați în Moldova. Aceasta nu este o limbă ungurească. Convingerea mi-am format-o cu ocazia vizitei de documentare pe care au făcut-o, în anul 1974, două cadre didactice, colaboratori ai prof.dr. Lósz Margocsy de la Școala Superioară Normală din Nyiragyháza – Ungaria, la Institutul Pedagogic din Bacău. Ei au căutat să ne convingă despre originea ungurească a catolicilor din Moldova. Pentru a le demonstra că ceangăii nu sunt unguri, le-am organizat o întâlnire cu preotul catolic și credincioșii din Săbăoani-Roman. După terminarea convorbirilor mi-au spus: „Oamenii aceștia sunt catolici, dar nu sunt unguri”. Limba ceangăiască a fost și este vorbită în 10 state din cele peste 150 de localități din zona cercetată. Vecinătatea noastră cu Ungaria și Austro-Ungaria a fost folosită, prin Vatican, în numele moralei bisericesti, pentru maghiarizarea populației catolice. Astfel, în unele localități au fost trimiși preoți de origine sau formație intelectuală maghiară. Ei au impus cu timpul nu numai limba maghiară în relațiile cu credincioșii, ci au tradus numele lor românesc în ungurește, fără consimțământul acestora. Așa de exemplu, locuitorii satului Faraoani, cunoscuți ca oameni harnici și cu credință în Dumnezeu, și-au păstrat credința apartenenței la neamul românesc și vorbirea românească, cu toate că se foloseau și de jargonul „ceangăiesc” cu care au venit din Transilvania. În secolul al XVII-lea, la Faraoani, acțiunea de maghiarizare a numelor în registrele de botezați, cununie și chiar la moarte, a întâlnit rezistența localnicilor. Nume românești ca Albu, Chiorean, Lupu, Negrea, Budu, au fost schimbate în Zagoni, Szabo, Farkaș, Feket, Budth etc.

Pentru a identifica ce știu subiecții despre limba pe care o vorbesc, în chestionar s-au formulat întrebări prin care le-am cerut să ne spună care este limba lor maternă și în ce măsură o cunosc: 95% a ținut să se noteze limba română, iar 5% că limba ceangăiască și că aceasta este o corcitură, o limbă care le creează numai necazuri. La întrebarea: „dacă vă considerați ceangău, știți bine limba ceangăiască?” Rezultate: foarte bine, nici unul, bine, 10%, așa și așa, 23,33%, nu știu deloc, 66,66%.

Privind în ansamblu statistica răspunsurilor, cei mai mulți dintre subiecți consideră că ei sunt acuzați pe nedrept: „...dacă vorbim românește, de ce ni se spune ceangăi?” Revista „Luceafărul” a organizat o dezbatere pe tema *Originea românească a ceangăilor. Argumentele limbii române*. D-l Ion Coja, scriitor, participant la dezbatere, sublinia că mult timp s-a ignorat felul în care vorbesc românește acești ceangăi. „Această populație trăitoare în Moldova vorbește românește cu trăsături dialectice străine graiului moldovenesc, deci la venirea lor în Moldova ei vorbeau românește...”¹⁵. Academicianul Gabriel Țepelea apelează la un alt raționament: „Dacă vorbitorii ceangăi de limbă română ar proveni din maghiari românizați, ei ar fi trebuit să vorbească, după atâtea secole de conviețuire, același grai, graiul moldovenesc, fără particularități ardelenesti...”¹⁶. Valeriu Rusu apreciază că teza

¹⁴ Dimitrie Gusti, *Elemente de sociologie*, în *Opere*, vol.II, 1968.

¹⁵ „Luceafărul” nr.7 din februarie 1986 sau *Jocul periculos al falsificării istoriei*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1986.

¹⁶ *Ibidem*, p. 346.

românizării (deznaționalizării) ceangăilor în Moldova este paradoxală. „Acești ceangăii nu au fost transportați ca maghiari în Moldova, pentru ca acolo să nu fie românizați de... transilvăneni...? ...Ceangăii la venirea lor în Moldova n-au avut profesori de dialectologie, care să-i învețe un grai care nu se vorbea prin partea locului”¹⁷. Dacă avem în vedere vorbirea lor siflantă, discutată atât de mult în lucrările citate, pot adăuga că, în cercetările efectuate, s-au identificat două colectivități de români ortodocși: satul Ruginoasa – Dulcești Roman și Valea-Seacă – Bălțătești (Lângă Mănăstirea Agapia – Neamț, care nu știu ceangăiește, iar consoanele *s, t, j*, le pronunță siflant ca și catolicii: *closcă* în loc de „cloșcă”, *chimes* în loc de „cămașă”, *cucos* în loc de „cucos”, *părince* în loc de „părinte”, *z* în loc de *j* în cuvintele *zoc* pentru „joc”, *cozoc* pentru „cojoc”, *bagaz* pentru „bagaj” etc.

Satul Ruginoasa se află lângă satul Brițcani din aceeași comună, ai căror locuitori zic că strămoșii lor sunt veniți cu turmele de oi de la Brețc, din Scaunele Secuiești. În jurul acestor sate sunt câmpuri cu nume ca: *Ungureni* și *Ungurașu*. Mihai Diaconescu sublinia în cadrul aceleiași dezbateri că: „...sate de ungureni sunt și în Moldova de Vest, dar de confesiune ortodoxă”¹⁸. Dorința de a avea cât mai multe date în legătură cu cele arătate mai sus ne-a condus până la Pădureni-Hunedoarei, unde românii vorbesc românește la fel ca și așa-ziii *ceangăii*. Cu această ocazie am confruntat și alte cuvinte apelative folosite în colectivitățile menționate, în comparație cu cele din Moldova. Astfel, cuvântul *Lele* adresat unei femei mai în vârstă și *Bade* spus unui bărbat mai în vârstă, *Bădică* unui frate mai mare sau unchi-tânăr, sunt folosite de români-ceangăii. Se mai pronunță și în alte localități din Hunedoara, Alba, Sibiu și din Banat. Moldovenii zic *Țață* în loc de *Lele*, *Bădie* în loc de *Bade*.

Constatările noastre cu privire la fonetismul prezent în unele cuvinte românești din Țara Hațegului, din Banat, din Valea Hârtibaciului-Sibiu și altele, confirmă una din tezele formulate inițial și capătă autoritate prin cele spuse de d-l academician Gabriel Țepelea că rostirea siflantă apare în protoromână și „...nu e vorba nici de origine asiatică, nici de românizare”. *Ceangăii* vorbesc o limbă română veche și ne oferă un document lingvistic prețios, iar d-l Valeriu Rusu, aprecia că „Fondul graiului ceangău este transilvănean, colorat cu elemente moldovenești”¹⁹.

Un alt exemplu de maghiarizare a limbii române a fost impus de biserică în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Astfel, în 1860 s-a trimis la Cleja-Bacău, preotul Iunocetium Pêtras care a impus schimbarea totală a modului de scriere nu numai a numelor locuitorilor, ci și a satelor. El a avut grijă să comunice autorităților că este misionar din provincia Ungaria și trimis de secole în Moldova. Pe baza instrucțiunilor au fost transcrise numele vechilor așezări românești în: Szkurta (Sascut), Uzfalu (Satu Nou), Rekcsin (Răcăciuni), Kapata (Kapats), Kurmătura (Curmătura), Berenzzést (Berindești)²⁰.

Acțiunile de maghiarizare a populației catolice din Moldova au fost reluate: prin anii '50, pe baza unor orientări greșite, catolicii din Moldova erau considerați

¹⁷ *Ibidem*, p. 346.

¹⁸ *Ibidem*, p. 353.

¹⁹ *Ibidem*, p. 347.

²⁰ *Arhivele Stanului, Bacău*, Parohia catolică, Cleja, dosar 2/1870, f. 10.

maghiari. Astfel, în unele sate cu populație bilingvă: Luizi-Călugăra, Pustiana, Lespezi-Gârteni ș.a. s-au înființat școli cu limba de predare maghiară. Statul, prin Ministerul Învățământului a adus învățători și inspectori, profesori, din secuime (Zona Covasna – Harghita), le-a pus la dispoziție planuri de învățământ și programe analitice, i-au plătit bine cu banul public, numai pentru prezență, fără nici un fel de activitate propriu-zisă. Aceștia au fost izgoșiți prin demonstrații colective ale părinților și copiilor, care purtau stegulețe românești și lozinci: „Cărați-vă acasă, noi suntem români”. Imediat după evenimentele din decembrie 1989, maghiarii UDMR-iști din județele Covasna, Harghita și-au propus să racleze copii din sate cu populație catolică din Moldova. O stație de misionari maghiari colindă sate cu populație catolică din zona Bacău-Roman-Neamț. Pe baza politicii de revendicare și maghiarizare se ademenesc părinți și copii că pot învăța gratuit (masă, casă, îmbrăcăminte) la școli gimnaziale și liceale (licee din Cristuru Secuiesc și Odorheiu Secuiesc, pedagogice). Unii părinți mai slabi de fire au acceptat cu ușurință, alții au refuzat înjurând. Mulți dintre copiii recrutați din satele Luizi-Călugăra, Cleja, Nicolae Bălcescu ș.a. nu cunoșteau vorbirea ceangăiască, ci numai limba română. Unii dintre ei au nume ca Bejan, Petrică din Cleja; Hurubaru Ionel din Faraoani, Cobzaru Cristinel și Vasile Gheorghe din Săbăoani ș.a.

Interesantă în acest sens ni se pare relatarea părintelui Ștefan Erdeș, nepot al cărturarului Dumitru Mărtinaș și arhidecan al bisericii romano-catolice Bacău, despre o emisiune în limba maghiară prin canalul național de televiziune din decembrie 1991 – reportaj realizat la Cleja. Reporterul se căznea să smulgă un „da” de la niște școlari prin întrebări de genul: „Nu-i așa că vorbești ungurește?”. Spre onoarea și mândria locuitorilor din Cleja, emisiunea nu și-a atins scopul. Un sătean mai în vârstă le-a spus direct: „fugiți de aici, că sunteți spioni”, iar o femeie le-a zis: „adevărat este că noi nu vă înțelegem cum vorbiți ungurește”.

Sâmbătă, 29 aprilie 1995, satul Cleja a fost din nou scena unor confruntări între românii-ceangăi din localitate și reprezentanții unei asociații a ceangăilor moldoveni care-și au sediul la Sf.Gheorghe. Președintele Asociației Ceangăilor din Moldova, Eröss Peter, și reprezentantul său din Cleja, Gheorghe Iștoc, în locul unei foste brutării au organizat adunarea generală care urma să decidă aderarea Asociației la UDMR. La această adunare urma să participe președintele executiv al UDMR, Tockacs Csaba și vicepreședintele Kötö lozsef. Încă din primele ore ale dimineții, peste 300 localnici, nemulțumiți de ceea ce li se pregătea, ceangăi, care știu că sunt români, au blocat drumul ce duce din șoseaua națională la locul adunării, controlând mașinile și persoanele ce încercau să pătrundă. Bărbați și femei, tineri și vârstnici, copii de grădiniță și elevi, purtau pancarte pe care era scris: *Noi suntem români, lăsați-ne în pace! Limba noastră maternă e română și nu maghiară!* Mașina președintelui a fost întoarsă din drum și numai intervenția șefului de post l-a scăpat de a fi bătut de săteni. Microbuzul burdușit de abecedare și alte materiale de propagandă a fost scos în afara satului; se defectase. Cărțile, afișele, hărțile au fost aruncate din microbuz și li s-a dat foc²¹.

Încercările de revendicare a unor catolici din Moldova ca maghiari, prin biserică și școală, nu au dat rezultate, limba română n-a putut fi izgonită, ea este limba maternă a așa-zișilor Ceangăi²².

²¹ *Incidente între ceangăi la Cleja, Bacău, „Adevărul”, 2 mai 1995.*

²² V. M. Ungureanu, *Op.cit.*, p. 368.

Din cele prezentate până aici reiese că eforturile maghiarilor din Transilvania, din trecut și astăzi rămân niște activități în deșert, limba și sufletul acestor oameni nu se pot schimba. Limba lor maternă este de origine latină ca și credința în Dumnezeu. „Nimeni nu și-a vândut cugetul și țara!” scrie decanul bisericii romano-catolice din Bacău²³.

IV. DOVEZI ETNOGRAFICE ȘI GEOGRAFICE

Emigranții români, secui, unguri și sași, veniți din Transilvania, în majoritatea lor, erau agricultori și păstori. Au adus cu ei elemente de cultură materială și spirituală pe care le-au păstrat și dezvoltat. Ei s-au stabilit în localități de români, în zone separate, pe moșii boierești (Ghirăiești-Roman); mănăstirești: Pildești-Roman; domnești: Tg. Trotuș. Unele sate cum ar fi Barați, Mărgineci, Talpa din apropierea orașului Bacău, sunt locuite de *români-ceangăi-răzeși*, și-au păstrat personalitatea cu mândrie, cultivând practici de muncă specifice transilvănenilor; bărbații sunt buni crescători de animale, meseriași: cojocari, meșteri tâmplari și alte meserii, iar femeile neîntrecute în realizarea țesăturilor de lână, in, cânepă, bumbac: pânză pentru cămăși, prosoape, costume naționale, lăiecerile din lână urzite și colorate specific zonelor de unde au venit.

PORTUL POPULAR

Sociologul care cercetează creația populară, realizarea unui studiu obiectiv, fără prejudecăți, are posibilitatea să stabilească mai bine conexiunile trecutului cu prezentul.

Datele obținute cu ajutorul instrumentelor de cercetare: observația directă prin participarea la unele sărbători laice și religioase: Anul Nou, Sărbătorile Paștelor până la Înălțarea Domnului, „Joia Verde”, Hramul Bisericii și bălciuri, ne-au dat posibilitatea să stabilim că portul *românilor-ceangăi* este de proveniență transilvăneană.

În analiza pieselor de port femeiesc și bărbătesc, s-a urmărit prezentarea punctului de vedere al sociologului cel puțin din două motive: 1. costumul popular constituie un element al identității unui popor, al unei etnii ca act al culturii spirituale și materiale cu adânci rădăcini în istorie; 2. costumul popular al *românilor-ceangăi* este românesc. Susțin acestea pe baza unei lungi confruntări cu specialiști în materie și pe baza concluziilor ce reies din investigația noastră. În chestionarul administrat subiecților s-a formulat întrebarea: „Costumul național (cămașa, ȋțarii, brăul, bărnețele, sumanul, bunda, cojoacele, căciula, pălăria, basmalele) sunt: ceangăiești; maghiare; românești; ungurești; nici ungurești, nici românești; sunt asemănătoare cu a românilor din Transilvania; sunt asemănătoare cu cele din județele Covasna, Harghita, Mureș?”. Iată statistica răspunsurilor: 70% sunt asemănătoare cu ale românilor din Transilvania, 20% sunt românești, 6,6% ungurești, 3,4% sunt ceangăiești.

²³ Ștefan Erdeș, *Falsuri noi pe aceeași temă*, „Deșteptarea”, cotidian independent, 16 octombrie, 1992.

Un alt item ne-a dat posibilitatea să cunoaștem opinia subiecților privind covoarele țesute în casă. Datele centralizate se repartizează astfel: 50% sunt asemănătoare cu cele din unele sate ale românilor din Transilvania, 46,6% sunt românești, 3,3% sunt nici ungurești, nici românești.

Opiniile românilor-ceangăi despre ei înșiși infirmă încă o dată concluziile pline de prejudecăți ale unor „cercetători” din trecut, dar mai ales din zilele noastre, care susțin că ceangăii ajunși în Moldova, din sărăcia lor au fost nevoiți să renunțe la portul secuiesc și să „împrumute” portul românesc. Câtă aberație și lipsă de probitate științifică! M-am referit în mai multe rânduri²⁴ la cartea dr. Kós Károli din Cluj-Napoca „*Ksángo Neprajzi Vásvalt*”, o schiță monografică lipsită de orice metodologie de cercetare (eșantionare, tehnici de investigații ș.a.). Mai mult de atât, concluzia autorului vine în contradicție cu teza „*Superioritatea culturii maghiare*”, susținută de contele Apony Albert, potrivit căreia asimilarea naționalităților s-ar datora culturii superioare maghiare, către care popoarele „inferioare” ale românilor, croaților, slovacilor și sârbilor s-au avântat într-un elan irezistibil²⁵. Este un fapt acceptat de către oamenii de știință, că fenomenul prezentat este un act de *aculturație* prin care o cultură superioară se impune asupra unei culturi inferioare. Aceasta înseamnă că în migrația lor, maghiarii au găsit la Est și Sud de Carpați o cultură veche românească de tradiție daco-romană. Noi nu negăm această realitate dar nu lăsăm loc improvizăției și falsului. Misionarul secuiei Petru Zolt care a stat cinci ani printre Moldoveni, notează despre portul ceangăilor: „Îmbrăcămintea lor este românească, ieftină și este lucrată de nevestele lor”²⁶, fenomen economic și cultural caracteristic din Europa acelei epoci. Întregul material recoltat pe baza datelor monografice și stabilite pe baza metodologiei științifice de cercetare psihosociologice conving că portul popular al românilor-ceangăi din zona Bacău-Roman-Neamț este de proveniență transilvăneană, nemoldovenească.

MORAVURILE

Cercetările de arhivă și cele realizate pe baza observației directe evidențiază că în localitățile cuprinse în eșantion, alături de o numeroasă populație românească ortodoxă și romano-catolică, trăiesc luterani și calvini, neoprotestanți (advențiști, baptiști, creștini după evanghelie) și sunt de același neam.

Arhiepiscopul catolic Bandinus, mort la Bacău, a descris atât moravurile catolicilor, cât și ale ortodocșilor, credința romano-catolică fiind adânc înrădăcinată la toți creștinii transilvăneni, migrați în Moldova. Cei veniți erau blajini, supuși și iertători, nu se dedau la furturi și nici nu cerșeau.

Respectul față de părinți, față de rude și vecini, față de preot și învățător a fost și rămâne o constantă și a celor veniți de peste munți în Moldova și în Țara

²⁴ Mihai Merfea, Revista „Ateneu”, nr. 7, 1986.

²⁵ Milton C. Lehrer, *Ardealul, pământ românesc*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 309-312.

²⁶ După Dr. Dumitru Zaharia, *Op.cit*

Românească. Cele mai multe dintre moravurile pe care *românii-ceangăii* le-au adus din Transilvania se găseau și în Moldova. Toate acestea constituie dovada unui cod moral comun, românesc. Nu negăm și unele împrumuturi și dintr-o parte și din alta. Colaborarea cu etnograful, etnologul, se impune în perioada ce urmează.

V. DOVEZI ETNOSOCIOLOGICE

Cercetarea sociologică românească a demonstrat că, de-a lungul unei întregi perioade de existență, satul românesc a avut un caracter *devălmas* bazat pe norme ale vieții colective obștești²⁷. Satele din eșantion au cunoscut obștile țărănești ca formă de muncă și solidaritate colectivă în care fiecare gospodărie funcționează într-un complex al unei economii organizate. Unele elemente sunt comune cu ale satelor de moldoveni, altele poartă amprenta activităților din satul transilvănean. Așa, de exemplu, spre deosebire de satele cu populație moldoveană, cele de ceangăii au izlazuri, proprietate comună a tuturor locuitorilor, dar individualizată sub forma imășului.

Până prin anii '50, peste 75% din *românii-ceangăii* erau agricultori harnici și pricepuți. Au folosit și ei plugul de lemn, baroana (grapa), tăvălugul, au semănat cu mâna prin împrăștiere grâu, porumb, orez, ovăz, secară. Cultivau în unele sate viță de vie (Cleja, Faraoani, Luizi-Călugăra), cânepă (Pildești, Gherăiești, Mirecești). În gospodărie se folosește încă războiul de țesut, piuă cu chilug, oloinița, rășnița etc.

Românii-ceangăii din localitățile de pe râurile Moldova (Pildești, Gherăiești, Nisiporești), Valea Siretului (Mirecești, Tămășeni, Sagna), Valea Trotușului (Tg. Trotuș, Stănești) erau și buni pescari. Ei foloseau ca instrumente unelte ca: crășnicul din sfoară de cânepă, vârșă din nuiele, ostia, cârligul ș.a.

În satul Sagna și Vulpănești s-au confecționat mult timp oale, străchini și ulcioare neornamentate.

Vecinătatea, ca formă de muncă bazată pe o structură a spitei de neam, de prietenie sau forme intermediare pentru exploatarea pământului (destelenit, arat, semănat, treierat) sunt prezente în satele de *români-ceangăii* față de cele de răzeși sau clăcași moldoveni.

Prin *asociațiile păstorilor*, studiate și din perspectiva etnosociologică, sătenii își adună oile în turme, le dau spre îngrijire unor ciobani ca să le mulgă, să prepare cașul și urda, iar produsele secundare (zerul) să fie valorificat pentru creșterea porcinelor. Aceștia sunt retribuiți în natură și bani, iar baciul recompensat cu zeciuală în produse. Spre deosebire de stâna din partea locului, stâna de „măjit” în cadrul căreia ciobanii dau fiecărui proprietar de oi o anumite cantitate de caș și urdă pentru fiecare mânăzare, în satele cu populație catolică se mai păstrează forme de asociere ale păstorilor transhumantși, sisteme de păstorit de o mare vechime, nemoldovenești, de proveniență transilvăneană.

²⁷H. H. Stahl, *Sociologia satului devălmas românesc*, Vol. I, *Organizarea economică și juridică a tipurilor de moște*, București, 1946.

Bălciurile (bulciurile) sunt un fel de nedei anuale, organizate o dată cu hramul bisericii. Cu această ocazie, vin rudele și nu numai ele din alte localități, catolici și ortodocși. În vatra satului, pe un teren pregătit anume, se adună flăcăi și fete pentru distracție, se dansează după cântecele unei fanfare, numită „bandă”. Sunt prezenți meșteșugari, agricultori și păstori care-și desfac produsele proprii. Din acest punct de vedere, evenimentul are mai mult caracter etnologic decât etnografic.

Astfel de manifestări cu caracter tradițional au loc în localități din eșantionul nostru în ziua de *Adormirea Maicii Domnului* la Pildești, de *Sfântul Mihai* la Săbăoani, de *Ziua Sfintei Cruci* la Corhana ș.a. În căutările noastre, asemenea manifestări s-au întâlnit în sate cu populație romano-catolică și greco-catolică din zonele Hunedoara și Maramureș.

Bălciurile sunt locuri de întâlnire a mai multor moduri de viață, de păstrare și răspândire a unor practici cu caracter popular la care oamenii țin foarte mult. În al doilea rând, se fac cunoscute noutăți în domeniul tehnicii populare, realizări în introducerea unei culturi agricole, iar prin specificul lor față de mediul comunităților din jur – sate de răzeși și clăcași – oamenii vor să-și legitimizeze propria identitate.

Nunta la *românii-ceungâi* este un ceremonial ca multe altele, o taină. Spre deosebire de naștere și moarte, omul participă la nuntă conștient. Dacă nașterea corespunde zorilor vieții și moartea amurgului, nunta este ceasul de amiază, cel mai limpede pentru om, dar și cel mai greu, tocmai datorită acestei limpezimi²⁸. Orația de nuntă, care în Moldova de Mijloc se practică în unele sate de băjenari transilvăneni, este o construcție pe bază de versuri, rostite de vornicel în momente principale ale nunții: dimineața după ce sosește mirele la socrul mic, la socrul mare și la nași, la luarea miresei de la casa părintească, iar serbarea darului este o adevărată piesă de teatru, cu acte și scene.

Orația de nuntă prezentată – construcție poetică – pe care am înregistrat-o la nunta lui D. Blaj din satul Corhana-Dulcești-Roman pare a fi foarte veche și moldovenească. Un text asemănător este folosit în comuna Lunca-Cernu județul Hunedoara și în Târnavele. Investigația a surprins obiceiuri, tradiții și credințe, concepții despre lume și viață cristalizate mitic și folcloric, reprezentări ale actului cosmologic. Dintre acestea, prezentăm apa ca substanță generatoare. În satele de pe Valea Tazlăului, în satele cu populație catolică, există credința că cine bea apă de unde se adapă curcubeul, se transformă din fată și băiat în flăcăi și din flăcăi în fată și băiat sau din flăcăi în zmeu. Iată una din variantele în versuri ale metamorfozei: „Curcubău, Curcubău/ vine la cine un zmau/ Tot încoace și în genunțe/ Că îți și milă să plângi/ Ca să-l ierte Dumnezeu/ Că i-o mai făcut și zmau/ El iubitul Pedepsitu/ De nimeni nu-i iubitul/ Curcubău, Curcubău, și asta a fost flăcău/ Și-acum nu-i decât zmau/ Curcubău, Curcubău/ Las' să-ți bea apele/ Apele izvoarele/ Ca și săraru de zmau/ O să fie iar flăcău/. Semnificativ pe studiul efectuat este că aceste versuri sunt rostite de fetele și flăcăii din Pădurenii Hunedoarei și prin pronunțarea siflantă avem încă un argument că tăzlăoanii sunt hunedoreni prin origine.

La înmormântare se practică și obiceiuri cu specific transilvănean. Așa, de pildă, dacă mortul este o femeie, femeile sunt cele care o scot din casă și însoțesc

²⁸ Ion Alexandru, *Semnificația nunții. nunta la români*. București, Edit. Minerva, 1974, p. 5.

cortegiul până la introducerea în groapă. În același fel, când cel decedat este bărbat. Înmormântarea se face înainte de ora 12. Luarea de „rămas bun” pentru o altă lume este o călătorie a mortului și nu a sufletului. Această credință, păstrată de secole, constituie un argument al permanenței și continuității poporului român în spațiul carpato-danubiano-pontic²⁹.

VI. DOVEZI FOLCLORICE

Studiul psihosociologic, al creației folclorice a populației din esanșion a confirmat una din ipotezele formulate inițial, că făuritorii valorilor materiale și spirituale sunt oameni sinceri, lipsiți de orice snobism. Creația lor este sintetică, un sanctuar în care se păstrează ceea ce au realizat moșii și strămoșii.

Obiceiurile de Crăciun, de Anul Nou, ne apar ca un complex sociofolcloric ca fiind o activitate nu numai a tinerilor ci a întregii comunități sătești. Prin modul de organizare, conținut și structură au multe elemente comune, dar și deosebiri. Pe teren creștin țărănesc, independent de orice filiație istorică – scria Traian Herseni – există credință, clar exprimată, că la Crăciun, Dumnezeu coboară pe pământ, se amestecă printre colindători și umblă pe la casele oamenilor, pentru a-i binecuvânta și a face bine³⁰. În satele moldovenesti, urările se fac de copii până la 15 ani care folosesc „Steaua Creștină” îmbrăcată în hârtie de diferite culori și frumos dantelată ce încadrează un tablou reprezentând nașterea Domnului Isus³¹. În formații de câte 2-3, copiii întreabă pe gospodari: „Primiți cu Steaua?” Gospodarul îi primește în casă, copiii își orientează Steaua către Răsărit și cântă: „Trei Crai de la Răsărit” și „Steaua sus Răsare”, exprimând urarea și dorința de fericire prin cântarea „Nașterea Domnului”.

În ajunul Anului Nou și în ziua de Anul Nou, copii, băieți și fete, umblă cu plugușorul și respectiv cu semănatul.

Flăcăii din Gherăiești, Pildești, Butea, Săbăoani, Talpa, Sărata se organizează în cete conduse de vătafi. Unii dintre flăcăi sunt îmbrăcați în costume naționale și poartă pe cap pălării de culoare neagră, care au calota înconjurată de o panglică (cordică de hurmuz), alții poartă măști de animale: bou, berbec, urs, lup sau costume de persoane hazlii: arnăuți, harapi, bulibași, cucioane. Ceta este însoțită de lăutari. În gospodăriile în care intră ceta se cântă și se joacă, se invită mai întâi fetele sau gospodina, dacă este mai tinerică. La urmă gospodarul dă darul vătafului, după care se fac urări de mulți ani și se cinstesc cu vin sau țuică. Ceremonialul cetelor de români-ceangăi seamănă mai mult cu cel practicat de formațiile din Țara Oltului³².

Dansurile populare jucate de românii-ceangăi, au un ritm și mișcări mai lente, ce se deosebesc de cele ungurești. Se joacă sârba, hora de mână, brașoveanca și alte

²⁹Ovidiu Popescu, *Credința geto-dacilor în nemurire*, element de continuitate. Sergetia XVI-XVII. Acta Musei Dhoenis, Deva, 1982/1983, p. 177-178.

³⁰Traian Herseni, *Forme străvechi de cultură populară românească*, Cluj-Napoca, Edit. Dacia, 1977, p. 153.

³¹*Ibidem*, p. 116-154, p. 116-155.

³²Traian Herseni, *Op.cit.*, p. 116-154.

jocuri în doi. Se joacă și ceardașul la Ghimeș-Făget, dar sub formă de învărtită nu ca maghiarii. Printr-o întrebare am cerut subiecților să ne spună care sunt jocurile care le plac mai mult: hora de mână 50%, sârba 25%, ceardașul 25%, rața 10%, jocul în doi 7,2%, altele 5%. Sârba și hora se joacă în ritmul celei de la Pădureni-Hunedoara, Săliștea Sibiului, Rovinari și Agârbiceni - în Sibiu.

Investigația noastră a surprins doar câteva genuri ale creației și practicii folcloriste ale *românilor-ceangăi*. Suntem de-abia la început. Ceea ce am prezentat: date, obiceiuri, dansuri, ceremoniale, le apreciem ca mesaje pline de semnificații cu adânci rădăcini străvechi, inestimabile documentare de istorie vie, de *arheologie socială*³¹.

VII DOVEZI TOPONIMICE

Cercetarea toponimică prezintă interes în aceeași măsură pentru sociolog și pentru geograf, istoric, lingvist, topograf etc. Arheologia socială poate fi folosită de sociolog în paralel cu arheologia clasică, a istoricilor, urmărind reconstituirea trecutului prin analiza a ceea ce a rămas pentru a evidenția prezentul. Denumirea unor evenimente, fapte și întâmplări, amintiri, decantate în timp și cristalizate, pot constitui pagini de istorie nescrisă „care au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular”³².

Studiul sociologic al toponimiilor din localitățile studiate a întâmpinat dificultăți, mai ales în localitățile cu populații bilingve (L. română, L. ceangăiască): Faraoani, Săbăoani, Cleja, Luizi-Călugăra, Pildești.

În etapa observării directe, cercetătorii-studenți, au întocmit fișe cu povestiri, legende cu privire la nașterea localităților, denumirea lor, formele de relief, numele câmpurilor ș.a. Așa de pildă, în urma convorbirilor organizate cu subiecții despre numele satului Faraoani, s-au relevat două legende: 1. un ardelean bogat a venit în Moldova și a cumpărat o parte a moșiei de pe râul Siret, până la locul numit Prundiș (Porondos) și peste dealurile Tutovei. Tot satul era al lui și se numea satul lui Foru și apoi i s-a zis Faraoani; 2. Ștefan cel Mare și Sfânt se îndrepta spre Oituz pentru a stăvili năvala unor dușmani. În fruntea ostirii formată din răzăși din partea locului, Ștefan călărea mândru un cal roib. El s-a oprit în fața unei fete care purta pe cap un frumos urecior cu apă. Fata a fost rugată de Ștefan cel Mare și Sfânt să-i dea apă din urecior. După ce a băut apă, a seos de pe deget un inel și i-a dat drumul în urecior, spunându-i fetei să se pregătească deoarece la reîntoarcere va fi luată la curtea domnească. Fata se numea Foră. Când lupta s-a terminat, Ștefan cel Mare și Sfânt s-a reîntors prin sat, a luat pe Foră și a dat satului numele de Faraoani.

Așa cum este așezat la limita dealurilor subcarpatice, parecă ar fi un străjer ce-și supraveghează câmpurile mănoase de pe Valea Siretului, dealurile cu plantații de viță de vie și pomi fructiferi, păduri de fag, stejar și carpen în care își duc viața lor: vulpea, bursucul, iepurele și lupul după care s-a dat și nume topice ca: Groapa Lupului, Roca Godor, Borzlicoc (Vizuiina bursucilor). Alte denumiri: Biches, Lăsalvaia, Câmpul

³²Hermi H. Stahl, *Teoria și practica investigațiilor sociale*. București, Edit. Științifică, 1974, p. 195-196.

³³Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, p. 7.

Mare, Coșere ș.a., alte dealuri: Dumache, Hâmăriș, Dealul Grecului, Râpa Tare, Zaltol, Subzoltol³⁵.

O altă localitate cu topica asemănătoare este *Luizi-Călugăra*, denumire modificată din graiul ceangăiesc, scriere și pronunțare criticată de academicianul Iorgu Iordan în *Toponimia românească*³⁶, propunând ca instituțiile statului să rectifice greșeala. Preotul iezuit Andrei Patai, în lista localităților catolice din Moldova (1743) notează denumirea de *Luizi-Călugăra* (Kalogor Patska) – Gârlă sau „Pârdu Călugărului”.

Satele Talpa și Sărata sunt populate de *români-ceangăi*, vorbesc numai românește și sunt de religie romano-catolică. Venind din Transilvania au ales locurile cu limita dealurilor Subcarpaților Orientali în apropierea Culmei Pietricica, cu 250 de ani în urmă (1776 prima testare documentară), zonă bogată în izvoare de ape minerale clorosodice-sulfuroase cu proprietăți hidroterapeutice benefice. La acestea se adaugă și faptul că în apropiere există biserica romano-catolică de la Luizi-Călugăra. Atât sătenii din Talpa cât și cei din Sărata erau vestiți ca meșteri – rotari, dulgheri și fierari. Numele dealurilor, pâraielor, câmpurilor sunt românești: Dealul Moșului, Dealul Talpa, Dealul Bălțata, Poiana Ulucilor, Fântâna lui Balaban, Dealul Crucii, Târta, Râpa lui Vodă, Pârăul Sărata ș.a. Satele au în apropierea lor păduri de stejar, fag, carpen, salcâm etc. Pe dealuri crește două plante: Hepatica Transilvania (Crucea Voinicului), denumire dată după numele celor care au identificat-o cu flori mari și albastre și s-au construit canale și au fost orientate cursurile unor pâraie, râuri (Siretul, Moldova, Bistrița, Trotușul). Urmele lor rămân încă vizibile pentru cel ce știe să le vadă și să le recunoască, documente multe ce ne trimit peste timpuri în folosul adevărului, al științei.

Toponimiile din eșantionul luat în studiu au la origine termeni elementari, apelative ce s-au format și dezvoltat în strânsă legătură cu viața oamenilor, cu limba lor vorbită. Dacă denumirea locurilor este mai variată, mai colorată, aceasta se datorează istoriei și nu numai ei. Denumirea localității Ungureanu din zona Bacău-Roman-Neamț și din alte zone ale țării – Ungureni de Albești și Levești Argeș; Secuiu din Teghii-Buzău; Ungureni – jud. Vrancea ș.a. – atestă că locuitori de pe aceste locuri au venit din Transilvania, din Secuime, din Ardeal și oamenii mediului în care s-au așezat îi numesc ungureni. Locuitorii satului Oituz din comuna Mihail Kogălniceanu jud. Constanța, sunt de religie romano-catolică și veniți din partea Oituzului. Toponimia păstrează și urme ale neamurilor năvălitoare care au stăpânit înainte de descălecare:

Sunt denumiri: slavii – Sohodol, Luizi, cumunii – Oituz, tătarii – Tatarăși, Tatăsenți, Tatasuși³⁷. Localitățile cu populație de *români-ceangăi*, de religie: romano-catolică, ortodoxă, protestantă sau neoprotestantă, cu denumiri toponimice în majoritate de origine română (Corhana, Talpa, Mărgineni, Nisiporești, Gherăiești,

³⁵ Valeria Fărțade și Petru Fărțade, *Toponimie și continuitate*, Revista „Ateneu”, nr. 9, 1987.

³⁶ Iorgu Iordan, *Op.cit.*, p. 7, argumentează că singura denumire corectă este „Luizi”. În ceea ce privește cea de a doua, „Călugăra”, denumirea este atestată din secolul al XV-lea și s-a păstrat până în 1886; s-a spus *Luizi-Călugăra* până între anii 1887-1895; *Călugăra* 1896-1910; *Luizi-Călugăra* 1910-1950; *Călugăra Mare*.

³⁷ Gheorghe I. Brătianu, *Op.cit.*, p. 141.

Buruiești etc.). Transformări, schimbări de nume au avut, s-au făcut, se fac și astăzi și se vor face și în viitor. Dar psihologul va putea să valorifice în mai mare măsură ceea ce s-a acumulat numai în colaborare cu istoricul, lingvistul, etnograful etc. printr-o activitate interdisciplinară.

VIII. DOVEZI ANTROPOLOGICE

Ne propunem să prezentăm câteva elemente ale antropologiei populației de *români-ceangăi*. Ne vom opri la elemente de antropometrie-fiziologie și interpretarea unor probe serologice efectuate de instituții specializate.

Măsurătorile antropometrice realizate în cadrul celor două etape au fost confruntate cu cele publicate în urmă cu peste cinci decenii³⁸. Bărbatul *român-ceangău* din Moldova este bine format, vânjos, voinic, înalt, între limitele de 1,60-1,84 m, față de 1,60-1,80 m, efectuate în anii 1941; grosimea toracică: 0,80-0,95 m față de 0,80-0,90 m; capul este lungăreț, mai rar rotund; ceafa dreaptă; fruntea mai mult lată; părul negru, castaniu sau blond; pielea alb-rozie, uneori și puțin arămie; ochii albaștri, verzi și negri.

Spre deosebire de datele comunicate anterior, înregistrate prin măsurători, femeile au depășit pragul de statură mică. Majoritatea lor au înălțimea între 1,60 m până la 1,75 m, sunt suple și numai un număr mic cu tendința de a se îngrișa; capul mai mult rotund (61%), ochii mai mult căprui (48%) și un număr mai mic de ochi negri (35%), albaștri sau verzui (17%), părul lor este castaniu, negru și blond. Predomină femeia roșcovană în satele din zona Bacăului și blondă-arămie, în zona Romanului-Neamț-Iași. Ca fire, femeia este blândă, potolită, răbdătoare, respectuoasă, credincioasă familiei etc.

Ca și pe parcursul întregii activități, s-a căutat confruntarea datelor obținute de la subiecți cu cele din eșantionul de referință. Așa că *românul-ceangău* seamănă mai mult cu consătenii lui Drăgan Muntean, Nicolae Furdui Iancu, Ion Boeșă ș.a. – toți transilvăneni. Veniți din secuime seamănă și cu secuii, au existat căsătorii mixte înainte de a veni în Moldova, dar seamănă mai puțin cu maghiarii.

Cele comunicate de noi au o bază de argumente care nu pot fi contestate de omul de știință, fie el umanist sau biolog. Discuțiile contradictorii din anii '40 dintre români și unguri, cu privire la originea catolicilor din Moldova, s-au realizat cu trimiterea de către Mihai Antonescu³⁹ (președintele guvernului) a profesorului doctor P.Râmneanțu în satele din Moldova de *români-ceangăi* pentru a stabili, pe baza studiilor biologice ale sângelui, etnicitatea lor. Folosindu-se de metoda hemoglutinării sângelui (reacția de isohemaglutinare) a stabilit indicele Wellisch asupra unui eșantion de 2212 subiecți din șase sate din zona Bacău-Roman-Neamț, după cum urmează:

³⁸ Josif P. Pal, *Op.cit.*, p. 69.

³⁹ Dumitru Zaharia, *Intervenții salvatoare*; Scrisoarea preotului Josif P. Pal adresată monseniorului Andrea Cássulo, nuntial apostolic în București, 18 ian.1945. „Deșteptarea”, săptămânal editat de S.C. „Deșteptarea” SA, Bacău, Anul VI, nr. 10 (188), 10 martie 1995.

- Grozăvești-Oituz:	275	subiecți	indice	Wellisch	1,22
- Luizi-Călugăra	401	"	"	"	1,24
- Fundul Răcăciuni	321	"	"	"	1,35
- Lespezi-Gârleni	392	"	"	"	1,23
- Bărgăoani	399	"	"	"	1,26
- Găiceana	424	"	"	"	1,29

Aceste localități sunt la distanțe mari unele de altele⁴⁰; de la Fundul Răcăciuni, Lespezi-Gârleni la Grozăvești-Oituz sau de la Bărgăoani la Găiceana și Fundul Răcăciuni. Indicele Wellisch al sângelui românesc se încadrează între limitele 1,21 și 1,47, iar al maghiarilor până la 1,17. Prin urmare prin venele *românilor-ceangăi* circulă sânge românesc.

Pe baza datelor stabilite de profesorul Râmneanțu, Universitatea Cluj-Sibiu, prin intermediul Comisiei istorice pentru Transilvania condusă de profesorul Iuliu Moldovan a confirmat acest adevăr. Luând în considerație dovezile științifice, Guvernul Antonescu a recunoscut în mod oficial originea etnică-românească a populației catolice din Moldova și a făcut cunoscut prefecturilor din Moldova să nu se nege creștinilor catolici certificatul de origine etnică românească, deoarece li s-a confirmat etnicitatea românească⁴¹.

Prin urmare, conștiința apartenenței etnice a *românilor-ceangăi* este confirmată nu numai de trecutul istoric, de parametrii anatomo-biologici, de evoluția demografică, ci se proiectează și în viitor prin ceea ce au ținut subiecții să se noteze despre ei înșiși: suntem *români dintotdeauna*.

Numai în luptele din anii 1916-1918 din rândul oștirilor, româno-catolici și-au pierdut viața 115 soldați, sergenți, subofițeri și ofițeri. Sătenii din Prăjești comuna Traian-Făraoani, Gioseni, comuna Tamași, Tg.Trotuș, Nicolae Bălcescu, Satul Nou, Nicorești și Părgărești au înălțat monumente de recunoștință pentru cei ce și-au pierdut viața în confruntarea cu dușmanii noștri.

Pentru cei 80 de eroi romano-catolici din cel de-al II-lea război mondial, în unele sate se proiectează noi simboluri, iar în altele se folosesc spațiile libere ale vechilor monumente. Sunt și alte fapte de patriotism care ar putea da temei ipotezei formulate inițial: un spațiu larg rămâne de parcurs.

*

După prelucrarea numai în parte a datelor recoltate pe calea documentării istorice, sociolingvistice, etnografice, etnologice, antropologice și a instrumentelor de investigație psihosociologică considerăm că activitatea începută trebuie continuată în cadrul unei formații interdisciplinare: istorici, filologi, etnografi, etnologi, antropologi, medici ș.a. Echipa noastră de cercetare, formată din cadre didactice și studenți, a identificat unele localități populate de români-ceangăi în Muntenia (Buzău, Dâmbovița, Argeș) Oltenia (Vâlcea și Gorj) în Transilvania (Brașov, Cluj ș.a.).

⁴⁰ Iosif P. Pal, *Op.cit.*, p. 93.

⁴¹ Dr. Dumitru Zaharia, *Op.cit.*

Pornind de la conținutul categoriei de ceangău în Moldova s-a identificat un număr mare de ortodocși, mai ales, în unele localități de pe Valea Muntelui (Poiana Teiului, Pipirig), și Vânători, Oglinzi, Humulești, Oslobeni, Vlădiceni-microzona Neamț. Față de acum cinci decenii aria investigației s-a extins, datele subiective vin și întregesc cunoștințele, despre *românii-ceangăi*. Aceștia în majoritate absolută sunt români transilvăneni catolici. Noi am identificat o a *cincea grupare de români-ceangăi*, care vorbesc numai românește și sunt de religie ortodoxă.

Cercetători maghiari și unguri continuă falsificarea datelor și îi consideră de neamul lor. UDMR, cu ajutorul unor elemente compromise, îi revendică ca maghiari, creând stări de tensiune în rândul populației catolice din Moldova, care se știu din moși-strămoși români.

Pentru restabilirea adevărului și adăugirea de noi dovezi istorice, lingvistice, etnografice, etnologice, antropologice ș.a. propunem:

1. reluarea cercetărilor cu noi forțe și lărgirea ariei de investigație și în alte zone ale țării;
2. preluarea acestei acțiuni de către Ministerul Tehnologiei și Cercetării Științifice și Academia Română;
3. participarea la cercetare și a cercetătorilor maghiari din instituțiile de cercetare ale Academiei Române și universități;
4. Organizarea unor reuniuni științifice (seminarii, colocvii, dezbateri etc.) cu participarea internațională a slovacilor, cehilor, croaților, sârbilor, ucrainenilor, românilor de peste Prut.